

ԱՆՀԱՏԻ ԵՎ ՀԱՆՐՈՒԹՅԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆ ԱՐՉԱԿՈՒՄ
(60-80-ական թթ.)

Մարդկային էությունը, լինելով խիստ անհատական, եզակիի կրող, որոշակիորեն հարաբերվում է ընդհանուրին, կրում շրջապատի ազդեցությունը: Անհատականության եզակիությունը շեշտվում եւ ճանաչվում է ընդհանուրի ֆոնի վրա, միայն զուգահեռումների եւ հակադրությունների միջոցով է ճշտվում նրա տեսակը: Անհատի ճանաչումը ճշտվում է նաեւ ընդհանուրի ճանաչման միջոցով: Անհատը երբեք դուրս չէ տարածությունից, ժամանակից, միջավայրից: Այն իր մեջ ներառում է մի քանի շղթաների տարրեր՝ դառնալով դրանց մի օղակը:

Ժամանակակից արձակում կան ազգային հանրության ճանաչման, ազգային հոգեբանության եւ վարքի արտահայտություններ: Ազգին բնութագրող հատկանիշները խոսում են ազգի հոգեբանության մասին: Հ.Մաթևոսյանի «Սեսրոպ» պատմվածքի մեջ տրված են հայերի ազգային հոգեբանության որոշակի կողմեր, ընդգծված է նաեւ թուրքերի (հեղինակը այդ էթնոնիմն է օգտագործում) վարքը ու հոգեբանությունը. «Ամռանը նրանք իրենց քոչերով գալիս էին, եւ մեր տունը դառնում էր ուրիշի տուն... Չորի մեր անտառում հաճարի մեր ծառերին մենք գրած էինք լինում մեր անունը եւ կարծած, թե ծառը մեզնից հետո մեր անունը պահելու է դեռ երկար ու երկար, մեկ էլ՝ մեր գիրը վրան այդ ծառը գոմեշների քամակով էր տալիս նրանց չորանն ու հո հա հո քաշում իրենց ուրթ մեր անունը վրան այս ծառը»¹: Սրանց կողքին հայն է իր հոգեբանությամբ. «.... սարեր են, էլի, կապրենք, էլի, ինչո՞ւ անտեղի նեղամանք-նեղացնենք»²:

Այս հակոտնյա հոգեբանությունների հարաբերությունը, տեսակների զուգահեռումը պատմության եւ ժամանակների մեջ միշտ էլ վնասել է հայերին: Սեսրոպը դառնում է սրա դեմ ընդվզողը: Ազգի ճանաչման,

ինքնագնման կրողն է նա, որը փորձում է գտնել եւ իր արմատ-սկիզբը, եւ իր ազգի դժբախտության սկիզբը: Ճշմարտացիորեն ընդվզում է ազգի ներողամիտ, հավատացող, հանդուրժող հոգեբանության դեմ: Այդ հակադրության մեջ էլ ճանաչվում են ազգի եւ անհատի հոգեբանությունները:

Գալշոյանի Դավոյի տիպը եւս ընդգծվում է ազգի կեցություն-հոգեբանություն հիմքի վրա: Թշնամին ճանաչում է հայի գեղապաշտ, երեխայապաշտ ու մեծապաշտ լինելը եւ խորամանկում: Այն դարձնում է իր ապրելու խաղաքարը:

Երգով, աղմուկ-կանչվառուքով կռվող ցեղակիցներին ոգեւորող բնակիչները պաշտպանվելու կարիք չունեն. Անդրանիկ փաշան հայի ազնիվ պայքարի («Ասանա ծռերում» թշնամու ժողովուրդը երբեք չի վնասվում) կրողն է, ուստի թուրքին պաշտպանողը հայն է՝ իր հոգեբանությամբ: Դավոն մերժում է նման էթնոհոգեբանությունը:

Ժամանակակից արծակում թաղը հաճախ ներկայացվում է իր իսկ հոգեբանությամբ. անհատը դառնում է ոչ թե թաղի հոգեբանության կրող, այլ իր յուրաքանչյուր քայլի, արարքի համար թաղի հոգեբանության առջև է պատասխանատու, ապրում է թաղի ամենատեսալի առաջ (աչքի խնդիրն ավելի լայն եւ խոր արժարժում ունի Վ. Մուղնեցյանի «Եկվորներում»): Անհատը կորցնում է իր ներքին ազատությունը, կաղապարվում թաղի հոգեբանությամբ: Թաղն անձնավորվում է:

Խնդրի բավականին հետաքրքիր լուծումներ կան Վ. Մուղնեցյանի երկերում. «Ալիզում» Դիմացն է, «Եկվորներում»՝ Մուշեղի թաղը: Գրողը թաղի հոգեբանական կերտվածքի երկու կառույց է բերում. Դիմացում անհատներն ընդհանուրի հոգեբանության կրողներն են, «Եկվորներում»՝ թաղը դառնում է Մուշեղի հոգեբանության կրողը, անգամ Մուշեղ-Ավան հավասարազոր մեծությունների դեպքում Ավանը դուրս է մղվում, թաղը ճանաչվում է Մուշեղով:

«Ալիզի» մեջ թաղի հոգեբանությունը եւ դիմանկարը միաձուլվ են. արարքը բնորոշում է թաղի հոգեբանությունը, էպիկական ժամանակների վերապրուկ կա այստեղ:

Դիմացը նախանձախնդիր է. իր իրավունքները պաշտպանում է հերոսականորեն, անգամ նորամուծությունն անընդունելի է, որովհետև քանդվում-ավերվում է իր միաձույլ, նախնական անխաթար էություն-դիմանկարը. «Դիմացում ընկեր-բարեկամ չունեցող ոչ մի մարդ չէր կարող անպատիժ անցնել Տանձուտը, անվթար հասնել իր նպատակին... Դիմացը հարգում էր համարձակ մարդկանց, Դիմացը միայնակ մարդկանց առաջ ճամփա կփակեր, բայց նրանց վրա ձեռք չէր բարձրացնի»³:

Դիմացի հոգեբանության կրողների երկու սերունդ կա:

Թաղի հոգեբանության ժառանգորդն է խնդիրները ուժեղ են. Օդբաթ Մարտինը, Փիղ Միկիչը, Քավոր Մամբրեն, Ղարսեցի Ավոն, Նաթանիելը առաջին սերնդից, իսկ Վահրամը, Էռնիկը, Նշանը՝ երկրորդ սերնդից: Եթե առաջին սերունդը հաստատել ու ապրում է իր օրենքներով, ապա երկրորդ սերունդը մեծ պարտականություն ունի՝ պահպանել օրենքները. օրենքի փոքր-ինչ շեղումը բերում է վրդովմունք: «Գուգարք» կինոթատրոնը Դիմացի տիրույթների մի նոր սահման էր, նվաճում, թաղի ինքնահաստատում ու ինքնարժեքավորում: Ուրախության հորձանը վրդովում է Նաթանիելին. «Հաշվի չեն առնե աղաթները, օր իմ գլխով կանցնեն, օր աղաթները հաշվի առնեին, ի՞նչեղ իմ գլխով կանցնեին»⁴:

Մուշեղի թաղում տիրապետող Մուշեղի հոգեբանությունն է, որովհետև Մուշեղն է թաղի հզորության, անկախության գրավականը եւ նրա հետնորդներն ունեն ընդհանրական մի անուն՝ Մուշեղի տղերք (այստեղ արյան ժառանգորդումը կապ չունի):

Մուշեղը, խոսելով իր թաղի եւ ուրախության մասին, ասում է. «Ղե, հոգով ուժեղ ենք, - պատասխանեց Մուշեղը, - որովհետև կռիվ ենք տալի ընդամենը մեր նամուսն ու պատվասիրությունը տեղը պահելու համար»⁵:

Այստեղ կարելու է այս պահվածք-հոգեբանությունն էության բացահայտումը վեպի մեկ ուրիշ հերոսի կողմից. «Էդ ասա՝ դուք ժողովրդի խասիաթին եք, էլի»⁶:

Մուշեղի թաղի հոգեբանությունը համարում է եթնոհոգեբանության արտահայտություն:

Վ. Սուղնեցյանի երկերում ուժի հոգեբանությունն առնչվում է գոռբայության հոգեբանության հետ (որոշակի աղերսներ կան «Կյորեսի» հետ): Թաղն ընդունում է Սուշեղի եւ Ալանի գոռբայության տեսակը, բայց մերժում է Թորգոմի եւ Հաբեթնակի գոռբայությունը (վերջիններիս գոռբայությունը փողի մեջ է): Վ. Սուղնեցյանն օգտագործում է կերպարաստեղծման եռաճյուղ հնար. թաղի հոգեբանություն - թաղի հոգեբանության խորհրդանիշ կերպար - այլ կերպարներ, որոնք վեպում դառնում են նույն գաղափարի կրողները. հեղինակը դրանք տարրալուծում է, որպեսզի ավելի ամբողջական լինի ասելիքը. մեկ կերպարը «կճզմվեր» ասելիքի բեռն տակ: Կարելի է խորհրդանիշ-կերպարի խնդիրը. Սուշեղը ամբողջանում է Ալանի միջոցով: Այս հնարը միջոց է դառնում անձնային հատկանիշների ճշգրտման համար:

Ա. Այվազյանի, «Ավետարան ըստ Հավլաբարի» պատմվածքում Հավլաբարն ապրում է իր օրենքներով, հոգեբանությամբ, իր ճշտված եսով: Հավլաբարը հայոց թաղ չէ սոսկ, այլ միաժույլ մի աշխարհ, որի օրենքներն անասան են թվում. «Հավլաբարում մարդիկ թասիբ են պահում, նամուսի համար իրար աչք են հանում, իրար սպանում են, իրենք իրենք են սպանում... ու սիրում են սպանելու չափ, ատելու չափ ... ու եթե սիրելուց դարդակոխ են լինում, ճարի մի աբասի ու գնա Սարկիսովի գետնափոր գինետունը... ոմանց՝ սիրուց դաղվածներին, շատ էր սիրում Հավլաբարը, գլխի վրա էր պահում, ոմանց ցեխն է կոխում, աչքով-աչք չուներ⁷:

Հավլաբարը մերժում է իր սրբի, փիլիսոփայի՝ Միրզա Ասատուրի համի ընդվզումը Հավլաբարի օրենքներին՝ այդ ընթացքում պարզելով իր հոգեբանությունը: Ասատուր խանը չգիտեր եւ չպիտի իմանար սիրո լեզուն, նա վեր էր երկրայինից, եւ մահկանացուի զգացումը խորթ էր լինելու նրան: Սա միանշանակ, աքսիոմատիկ դրույթ-հոգեբանություն էր, որը ծայրահեղ իրադրության մեջ կարող էր մեծահոգաբար թույլ տալ ծերունագարդ Ասատուրի՝ աղաթով ու ծեսով սերը օրհորդ Փառանձեմի նկատմամբ: Հավլաբարը, մերժելով Ասատուր խանի սերը, մերժում է Ցեցիլիային, որը խորթ է նրա դիմագծին ու հոգեբանությանը, ուրիշ աշխարհից է: Հավլաբարը մերժում է «Աղաթ» սերը, բայց, լինելով սիրո ծնունդ, հասկանում եւ սիրում է

Ասատուր խանի եւ Ցեցիլիայի սիրո ծնունդ Վարդիկին. «Ոնց կարող է Հավ-
լաբարը չհասկանալ սերը, ինքը սիրո ծնունդ: Ինչ արած, թող էս մեկն էլ
եսպես լինի... Ինչ անենք, որ Ցեցիլիան չի բռնում Հավլաբարի
ճաշակին, ի՞նչ անենք, որ մի քիչ մազալու է եղ բոլորը... »⁸: Այս արդեն
հոգեբանության մոր դրսեւորում էր, որքան էլ ընդհանրական ու անխախտ,
այնուամենայնիվ ենթակա է ժամանակի եւ իրադրությունների ամենագորու-
թյանը (ինչպես յուրաքանչյուր անհատի հոգեբանությունը):

Հավլաբարը խանդոտ է եւ պատվասեր, մարդկային է, մարդու բնույթի
իր չափանիշներն ունեցող: Նա չի ընդունում չարը անգամ գեղարվեստական
կերպարի մեջ, խեղդում է Յագոյին, փրկում՝ դերակատարին: Արարքի մի-
ջոցով դրսեւորվում է հոգեբանության մի կողմը: Այդ հոգեբանությունն
ավելի է ընդգծվում և շեշտվում, երբ Հավլաբարը զարմանում է զարմացած
անհասկացողների վրա:

Հավլաբարի հոգեբանության ճանաչումն ավարտվում է նրա
կենսափիլիսոփայության ճանաչմամբ. «...Հավլաբարը գիտե, որ եթե
մարդ կոտորվում է, ինքն իր խղճին, մամուսին գիջում է, կուլ է տալիս
ամեն ինչ, դեռ թույլ է տալիս մի խաբեություն, հետո կուլ է տալիս մի
ուրիշ անվայել քայլ, ու ինքն էլ արդեն սուտ կարող է խոսել... »⁹: Սուտը
անհարիր է Հավլաբարին, որովհետեւ ապրելու կերպը՝ հոգեբանությունը,
սիրո պաշտամունքն է, սերը արյունակցության կրողն է:

Ասատուր խանի եւ Հավլաբարի հակադրությունը ստեղծվել էր՝
ընդգծելու վերջին ճշմարտությունը. սերն է ճշմարտությունը, մարդկության,
հավլաբարցիների արյունակցության միակ ապացույցը: Նույն
հակադրությունն էլ միջոց է դառնում պարզելու Հավլաբարի եւ Ասատուր
խանի՝ հիմքում նույնական հոգեբանությունը:

Յուրօրինակ միկրոաշխարհ է նաեւ Ա. Այվազյանի «Եռանկյունու»
դարբնոցը: Հինգ Մկրտիչներից կազմված այդ աշխարհը միասնական է, ունի իր
չափումները, մասնավորապես ամուսնության եւ կնոջ տեսակի ընտրության
հարցում: Ա. Այվազյանը վարպետորեն է ընդգծում այդ խիստ տարբեր
ընդհանրությունը. «Ամեն մեկին կոչում էին տարբեր ձեւով: Հայրս ուստա
Մուկուլն էր, մյուսը՝ վարպետ Մկրտիչը, երրորդը՝ Մկոն... Չէր կարող

պատահել, որ հորս կոչեին Սկրտիչ կամ վարպետ Մուկուչ, հայրս ուստա Մուկուչն էր: Ոչ մի դեպքում Սկոյին չէին անվանի Մուկուչ կամ Սկրտիչ, նա Սկոն էր: Եվ նրան անվանել Սկրտիչ, միևնույնն էր, թե անվանել մի ուրիշ անունով»¹⁰: Դարբնոցի հոգեբանությունը շատ խորն է թաղված. հեղինակը, դիմելով լուսանկարի հնարին, շեշտում է յուրաքանչյուրի տարբերությունը, որոնք շրջանակից ներս ընդհանրություն են կազմում: «Եռանկյունում» սերն անմիջապես ճանաչվում է, կարճ խորհրդակցությունը (առանց մանրամասների) բացահայտում է ընդհանուր հոգեբանությունը. սիրում է, պիտի ամուսնանա: Ճանաչման հաջորդ աստիճանը Լյուբայի մերժումն է. Լյուբան չէր տեղավորվում կնոջ իրենց կաղապարի մեջ: Անտարբեր, չնկատող վերաբերմունքը դառնում է նրանց հոգեբանության կրողը: Մերժման դաժանությունը նույնիսկ հակամարդկային է. փորձելով յուրովի փրկել Սկոյին՝ նրանցից յուրաքանչյուրը բացահայտում է իր վերաբերմունք-դատավճիռը: Տեղի է ունենում խզում. Սկոն հակադրվում է Սկրտիչներին՝ իր սիրով: Խզումն էլ դառնում է միկրոաշխարհի ընդհանուր հոգեբանության ամրապնդման եւ այդ աշխարհի անքակտելիության պատճառը: Սկրտիչների սերը եւ գորովը, մարդկայնությունը իրենց մերձավորի ճակատագրի նկատմամբ ընդունում են, ենթարկվում Սկոյի չափուկ շռույթներին: Այս հանգամանքը նպաստում է Սկոյի տեսակի ճանաչմանը, նրա էության, հոգեկան գեղեցկության բացահայտմանը:

Եթե Այվազյանի Դավլաբարը «ես»-ը ճշտած եւ արդեն կազմավորած հոգեբանության կրող է, ապա այլ է Մ. Մնացականյանի՝ գրականություն բերած թաղը «Թաղի զավակը» պատմվածքում: Այստեղ եւս գործում են համատեղ կյանքի ընթացքում առաջացած սովորույթները, հոգեբանության ընդհանրական կողմեր կան, կան նաեւ հակադրություններ: Թաղի հոգեբանությունը ամբողջական է դառնում Թորոսիկի հարցում, որի պատճառը խորապես մարդկային է. որդեկորույս մայրերը Թորոսիկի մեջ փնտրում են իրենց արյան շարունակությունը: Նրանց միացնողը մայրությունն է, որն էլ դառնում է նրանց հակառակությունների պատճառը: Կանանց հոգեբանության ճանաչումը տեղի է ունենում մի քանի փուլով. բոլորը ջերմ, կարեկից վերաբերմունք ու սեր

ունենին խենթավուն Մարիամի նկատմամբ (Մարիամը հիվանդ էր, ուստի արժանի կարեկցանքի ու ներողամտության), բոլորը մերժում են հղի Մարիամին (բացահայտվում էր զավակների հանցավոր արարքը՝ կապը Մարիամի հետ, որը ամոթալի եւ դատապարտելի է եւ չափտի կաշեր իրենց զավակներին), բոլորը ցանկանում են իրենց ցեղի շարունակությունը ունենալ (զավակների մահից հետո Թորոսիկը ցանկալի շարունակություն էր): Այստեղ յուրաքանչյուր կնոջ մեջ ապրում է իր ցավը, վիշտը, սերը: Դրանք էլ ընդհանրացնում, նույն հարթության վրա են դնում որդեկորույս մայրերին: Ընդգծվում է մարդկայինը, մայրականը եւ ընդհանուր հոգեբանությունն էլ պայմանավորվում է այդ հիմքով:

Նույնական է նաեւ հույսի փայփայումն ու մյուսից թաքցնելու ծգտումը: Մյուսի մեջ տեսնելով հակառակորդին՝ ներքին տատանումների միջոցով փորձում են իրենց համոզել, որ Թորոսիկն իրենց զավակի արյան կրողն է: Բայց ներքին այդ խռովքը, որոնումը կարող էր հաստատվել միայն ուրիշի կողմից ընդունվելով, ուստի այդ ներքին տառապանքը դառնում է բարձրաձայն արտահայտված կասկած-հավատ: Հոգեբանության փոխանցելիության պատրանք է ստեղծվում, բայց հիմքը ընդհանրականն է՝ մայրությունը եւ մոր հոգեբանությունը: Նման անհատական-ընդհանրական հոգեբանության, դրա փոխանցելիության եւ սեփականման դրսեւորումներ կան նաեւ Մ. Մնացականյանի «Կմանիք» պատմվածքի մեջ: Ամուսիններին պատերազմ ճանապարհած կանայք բռնկեցվել են եւ փորձում են միասին հաղթահարել ցավը, կանացի իրենց դժվարությունները՝ հոգեկան եւ մարմնական: Նրանց ընդհանրացնողը հոգսն է, սպասումը և մահվան վտանգը: Նույն հոգեվիճակը և վիճակը դառնում են այն բարերար հողը, որի մեջ նետված սերմն անմիջապես աճում է եւ ընդհանրացնում հոգեբանությունները. «Արի գյուլաշ կպնենք ... ով հաղթեց՝ մարդը բանակից կգա»¹¹:

Կոլեկտիվ հոգեբանության միաձուլում չկա այստեղ, բայց կա անհատական հոգեբանությունների ընդհանրական գիծը, որն առաջին հերթին պայմանավորվում է դրանց կրողների կին լինելով եւ իրավունքներով: Ընդհանուրի եւ անհատի հոգեբանությունների հակադրումը դրանց ճանաչման միջոց է դառնում նաեւ Ա. Այվազյանի «Յեքիաթ» պատմվածքի մեջ: Այստեղ

հերոսների ընդհանրությունը խիստ պայմանական է, մարդկային տեսակներն են դառնում դրանց կրողները: Տեսակի ճանաչման հիմքում էլ դրվում է նրանց հոգեբանությունը:

Պատմվածքի սկզբում արդեն ստեղծվում է հերոսի և մյուսների՝ բնիկների տեսակների հակադրությունը: Այսպիսին է հերոսը. «Ամեն ինչ տեսնելու իմ ողորմելի ազահությունը, աշխարհից շատ վերցնելու ցանկությունը, վախը, որ այս բոլորը մնալու է առանց ինձ. այս անգոր, տղայական զգացումի մղմամբ ես գտնվում եմ այստեղ ... այս էլ տես, որ չասես ինչու եկար, որ իմանաս ինչ է աշխարհը, գուցե հասկանաս աշխարհի իմաստությունը, նպատակը: Որ չասեն, ավելի շուտ ինքս չասեմ՝ համբա՛կ, անշնո՛րք, բոլորը քեզ ծծեցին, աշխարհում բան չտեսար, ուղղակի թո՛ւյլ ես, թո՛ւյլ... ոչինչ չկարողացար վերցնել, նույնիսկ այն, ինչ ուրիշները չեն ուզում էլ վերցնել, նույնիսկ այն, ինչ միայն քոնն է, քո անխելքության, քո թեթևամտության հետևանքով...»¹²: Բնիկները մերժում են այսպիսի գոյությունը: Նրանց համար լեռների սիրահար, օբյեկտիվ աշխարհը ճանաչելու, սուբյեկտիվացնելու ձգտմամբ մարդը, որը վեր է նյութականից, աշխարհին իրենց նման տիրելու ձգտումից, մերժելի է (հիշենք բուֆետապանին): Հերոսը չէր տեղավորվում նրանց ունեցած կաղապարների մեջ եւ մերժվում էր: Ընդհանրական, չափուկշռության մեջ ապրելու հոգեբանությունը ստիպում է հերոսին կեղծել, դավաճանել իրեն՝ փորձելով երեւալ նրանց նման: Հանրության կաղապարված հոգեբանությունը նորից դառնում է ֆոն, որի վրա արդեն գծվում է հերոսի հոգեբանության ճանաչման հետագիծը, որն ավելի է ընդգծվում անսովոր իրադրության մեջ՝ մերկ մարդկանց երեւան գալով:

Քաղաքի բնակիչները «շարժվում են», «ցնցում ապրում», մերժում անսովորը, բաց, աշխարհին պարզված մերկության հրաշքը նրանց հոգուն խորթ է: Նրանց էությունը անկարող է դիմագրավել այդ լույսին, ուստի եւ միասնական, անխնա, դաժանաբար պայքարում են: Նրանք վախ են ապրում, որովհետեւ կարող էր վտանգվել ստեղծված կյանքը, ապրելու կերպը: Այս վախի և ինքնապաշտպանության հոգեբանության մեջ նրանք բացարձակապես նույնն

են: Նրանք բռնադատվում են պաշտպանելու համար իրենց պայմանականությունների, կեղծիքների սովոր աշխարհը, ուր ուժը բիրտ եւ անհոգի լինելու մեջ է, ուր իրենց հոգու խաղաղությունն են գտնում: Նրանք ցանկանում են պաշտպանել իրենց տեսակը. «... ուղղակի մարմինները ցույց կտան, իրենց մերկությունը ցույց կտան եւ արդեն հերիք է ... Դետո մեզ էլ կուզենան մերկ տեսնել, ավելի բան պետք չէ ... »¹³:

Մերկ մարդկանց նախճիրի կազմակերպումը եւ հաղթական ավարտը դառնում է բնիկների հոգեկան դատարկության կրողը: Մարդկանց այդ տեսակը իր հոգեբանությամբ պարտվում է, քանի որ ապրում է մերկ ծեր կինը՝ շարունակական վերադարձը դեպի ակունքներ:

Պատմվածքի հերոսի հոգեբանական տիպն էլ է ճշտվում այս իրադրության մեջ: Նա, ընդունելով, հասկանալով մերկ մարդկանց հրաշքը, այնուամենայնիվ ուժ չի գտնում պաշտպանելու նրանց, նա իրեն թույլ է տալիս միայն մտովի ընկերանալ ու պայքարել նրանց համար: Դերոսը, պահելով մտքի ազատությունը, այնուամենայնիվ հոգեբանորեն կաղապարված է, ենթակա ապականված աշխարհի պարտադրած կաղապարներին: Նրանը միայն աշխարհի փիլիսոփայական ընկալումն է, մարդկանց իր չափանիշների մեջ տեղավորելը (սրանք խորն են եւ համամարդկային). «Ես զգացի, որ այսօրվանից նրանք ավելի դաժան կլինեն, ավելի խեղճ կլինեն եւ ավելի դժբախտ կլինեն»:

Ես ուզում էի եւ չէի կարողանում պատկերացնել, թե ով պետք է պաշտպանի այս կացիներով, հրացաններով, մեքենաներով մարդկանց ...¹⁴:

Մարդկային ցեղը (տոհմը՝ ժառանգականության ընդհանրությամբ) իր մեջ ունի հոգեբանական ընդհանրություն: Այս ընդհանրական հոգեբանության ամենաճշտված արտահայտությունն է: Նրանց ընդհանրացնողը եւ համատեղ կյանքն է, եւ զենը: Ցեղի հոգեբանությունն իր անխախտելի թվացող ընդհանրականությամբ ուժեղ է Գ.Մաթեոսյանի մոտ: Սիմոնի ցեղը միասնական է, մեկը մյուսի մեջ, նույն հարկի տակ, իրենց ապրելու հայտնությամբ գոհ, աշխարհում իրենց բաժին հասածով երջանիկ: Ցեղի ներկայացուցիչների ճանաչմամբ իրենց բաժինը սերն է, իրենց շաղկապողը սերն է միմյանց նկատմամբ: Այդ սիրո մեջ են ապրում եւ

շարունակվում: Ցեղի բավարարվածությունը եւ երջանկությունը, միասնականությունը խախտելու է գալիս անհատը՝ Աղունի տեսքով: Դրվում է հակադրության հիմքը: Մարդկային տարբեր հոգեբանությունների կրողներ են հայտնվում նույն հարկի տակ, որը հղի էր պայթյունով: Աղունը մերժում է Սիմոնի ցեղի հոգեբանությունն ու տեսակը. «Չորս պատի մեջ հաց էին ուտում, լվացք էին անում, քնում էին, տրեխները հանում էին, ոտքերը լվանում էին ապին, ճանը, Ադամը, Մանեն, Սիմոնը, Արփիկը, Արաքսին, Սիրանը, Յակոբը, Յրաչիկը, Պետիկը, Ամալյան, Վազգենը, ինքը, Յովղտի բարեկամները, Դսեղի բարեկամները, Խաչերի բարեկամները, միրգ ծախելու եկած դազախեցիք որպեսզի իրիկունները թեյ խմեն ու գյուղի ծաղր անեն. ինչ որ էր, այդպես միատեղ՝ ապրուստ էր եւ ափսոս էր կտոր-կտոր անել, տալ վանքերեցու ձեռքը, եթե վանքերեցին արժանի լիներ՝ այդպես չթի մի շորով չէր գա էն լի աշխարհից ... »¹⁵:

Նույնն են նաեւ աշխարհի հետ ունեցած իրենց հարաբերություն-ապրելակերպով. «.... սրանք խեղճերին ծաղրում են ուզածների չափ, իսկ ուժեղների դեմ մոռանում են, որ լեզու ունեն»¹⁶:

Ցեղն ունի իր կենսափիլիսոփայությունը, կնոջ իր չափանիշները, որի տեսանկյունից էլ մերժվում է Աղունը. «Կի՛նը կի՛ն պիտի լինի, իսկ դու կի՛ն չես եղել երեխայիս համար»¹⁷: Ցեղի հոգեբանությունը մերժում է Աղունի մաքառող տեսակը, աշխարհում իր անկյունը, միայն իրենն ունենալու ձգտումը: Չի ընկալվում անսեր ապրող կնոջ մեծ դժբախտությունը, որը կարիքի եւ հոգսի, սեփականն ստեղծելու մեջ կորցրել է թվացյալ կանացիությունը՝ պահելով միայն կանացի էության հիմքերի հիմքը՝ արարող, օջախ պահող ջիղը:

Ցեղի հոգեբանության դրսեւորումները շատ են Մաթեոսյանի արձակում եւ այն նորից ֆոն է դառնում Աղունի, ինչպես նաեւ ցեղի ժառանգորդների ճանաչման համար:

Որոշումները բացահայտում են, որ մարդը անպայմանորեն իր վրա է կրում աշխարհի հայացքը եւ միշտ ապրում է այդ հայացքի ներքո՝

ենթարկվելով նրա օրենքներին, բայց միաժամանակ բերելով նաեւ խիստ անձնականը:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հ.Մաթևոսյան, Ծառերը, Սովետական գրող, Երևան, 1978, էջ 191:
2. Նույն տեղում, էջ 192:
3. Վ. Մուղնեցյան, Ազիզ, Սովետական գրող, Երևան, 1986, էջ 67,69:
4. Նույն տեղում, էջ 224:
5. Վ.Մուղնեցյան, Եկվորներ, Սովետական գրող, Երևան, 1989, էջ 224:
6. Նույն տեղում, էջ 224:
7. Ա.Այվազյան, Եռանկյունի, Սովետական գրող, Երևան, 1983, էջ 336,337:
8. Նույն տեղում, էջ 339:
9. Նույն տեղում, էջ 341:
10. Նույն տեղում էջ 5:
11. Մ.Մնացականյան, Ընտիր երկեր, Սովետական գրող, 1986, էջ149:
12. Ա.Այվազյան, Եռանկյունի, էջ 439,440:
13. Նույն տեղում, էջ 452:
14. Նույն տեղում, էջ 455:
15. Հ.Մաթևոսյան, Ծառերը, էջ 346:
16. Նույն տեղում, էջ 347:
17. Նույն տեղում, էջ 362: